

Глущенко О. В.

к.е.н., доцент,

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Україна; e-mail: olhahlushchenko@karazin.ua*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

Анотація. У статті досліджено можливості та загрози, що виникають у зв'язку переходом України на шлях сталого розвитку. Проведено аналіз показників сталого розвитку України з аналогічними показниками країн компаративної групи. У процесі дослідження доведена гіпотеза про можливість застосування методологічного підходу «за межами ВВП» для оцінки сталого розвитку. Встановлено існування залежності між індексом економічної свободи та показником чутливості до корупції. Описано профіль України у показниках сталого розвитку. Визначені можливості та загрози, що супроводжуватимуть перехід до сталого розвитку України. Встановлено, що Україна має значний інноваційний потенціал, який можливо реалізувати. Основні загрози становлять зростання інтенсивності конфліктів, зменшення чутливості до корупції та державна нестабільність.

Ключові слова: сталий розвиток, за межами ВВП, чутливість до корупції, економічна свобода, державна нестабільність, інновації, індекс сталого розвитку

Формул: 0; рис.: 2, табл.: 1, бібл.: 11

Hlushchenko O.

PhD in Economics, Associate Professor,

*V.N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine; e-mail: olhahlushchenko@karazin.ua*

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE: OPPORTUNITIES AND THREATS

Abstract. The article explores the opportunities and threats that arise in connection with the transition of Ukraine to sustainable development. A comparative analysis of the indicators of sustainable development of Ukraine with similar indicators of the countries in the comparative group is carried out. There have been selected countries meeting a number of common requirements, namely Latvia, Lithuania, Estonia, Georgia and Moldova. The study has proved the hypothesis of applying the Beyond GDP methodological approach to assessing sustainable development. There is a relationship between the index of economic freedom and the indicator of corruption perception due to the fact that the existence of administrative barriers reduces economic freedom and increases tolerance to corruption in the society. There have been analyzed the components of life quality and life safety and described the profile of Ukraine with the indicators of sustainable development. The opportunities and threats that will accompany the transition to sustainable development of Ukraine have been identified. Ukraine has significant innovative and economic potential to achieve. The main threats are increasing the intensity of conflicts, reducing corruption perception, increasing state fragility and state instability.

Keywords: beyond GDP, corruption perception, economic freedom, innovations, index of sustainable development, state fragility, sustainable development

JEL Classification: O1, O3

Formulas: 0; fig.: 2, tabl.: 1, bibl.: 11

Глущенко О. В.

к.э.н., доцент,

*Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина,
Украина; e-mail: olhahlushchenko@karazin.ua*

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ: ВОЗМОЖНОСТИ И УГРОЗЫ

Аннотация. В статье исследованы возможности и угрозы, возникающие в связи переходом Украины на путь устойчивого развития. Проведен анализ показателей устойчивого развития Украины с аналогичными показателями стран компаративной группы. В процессе исследования доказана гипотеза о возможности применения методологического подхода «за пределами ВВП» для оценки устойчивого развития. Установлено существование зависимости между индексом экономической свободы и показателем чувствительности к коррупции. Описан профиль Украины в показателях устойчивого развития. Определены возможности и угрозы, которые будут сопровождать переход к устойчивому развитию Украины. Установлено, что Украина имеет значительный инновационный потенциал, который возможно реализовать. Основные угрозы представляют рост интенсивности конфликтов, уменьшение чувствительности к коррупции и государственная нестабильность.

Ключевые слова: устойчивое развитие, за пределами ВВП, чувствительность к коррупции, экономическая свобода, государственная нестабильность, инновации, индекс устойчивого развития

Формул: 1; рис.: 4; табл.: 0; библи.: 11

Вступ. Вихід на шлях розвитку, що веде до добробуту та процвітання є нагальною проблемою українського суспільства. Усвідомлення та прищеплення цінностей сталого розвитку усіма сферами соціального життя є першим кроком на довгому шляху побудови якісно іншого суспільства. Проблеми досягнення сталого розвитку вирішуються як на рівні світових, наднаціональних інститутів, зокрема ООН, так і на рівні країн.

Для України питання виходу набувають особливої актуальності, оскільки обумовлюють філософію та рушійний вектор подальшого розвитку країни на найближче та віддалене майбутнє. Обрання шляху стійкого розвитку Україною дає можливість разом з передовою частиною людства будувати краще життя для теперішніх й прийдешніх поколінь.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Останні вітчизняні наукові напрацювання у галузі сталого розвитку належать Л. Мельнику [1] й А. Хмелькову [2].

У світі дедалі більше набуває визнання науковий підхід «за межами ВВП» (Beyond GDP), у річищі якого виконані наукові праці А. Ядав (Ashutosh Yadav) та Ш. Чхабра (Shilpi Chhabra) й С. Аггарваль (Swati Aggarwal) [3], Б. Каваллетті (Barbara Cavalletti) та М. Корсі (Matteo Corsi) [4], К. Деканк (Koen Decancq) та Е. Шокард (Erik Schokkaert) [5]. Дж. Тері (Géraldine Thiry) [6], С. Періс (Sébastien Paris) та Л. Себастьян (Léa Sébastien), а також Т. Баулер (Tom Bauler) й В. Лакруа (Valérie Lacroix) [7], Л. Чансел (Lucas Chancel) та Д. Демейллі (Damien Demailly) [8]. Значна концентрація зусиль наукової спільноти навколо вказаного наукового підходу є свідченням його значущості у методологічному плані для сучасної світової економічної думки.

У вітчизняній економічній науці дослідження у рамках напрямку «за межами ВВП», як нової наукової течії, дотепер не проводилося. Існують лише окремі наукові напрацювання, що висвітлюють деякі аспекти, які складають предметне поле підходу «за межами ВВП». Авторський науковий доробок полягає у [9; 10].

Метою дослідження є визначення можливостей та переваг, а також загроз та ризиків, що постають у процесі просування українського суспільства шляхом сталого розвитку. Основна гіпотеза дослідження полягає у можливості застосування методологічного підходу «за межами ВВП» для оцінки сталого розвитку України.

Методологічним підґрунтям дослідження є інституційний аналіз, компаративний аналіз та застосування індексного методу.

Результати дослідження. Досягнення сталого розвитку є комплексною проблемою, що знаходиться у колі наукових інтересів багатьох наук. Головним завданням є пошук збалансованих рішень в області екології, економіки, соціальних проблем та інституційного дизайну. Практичне застосування наукових розвідок знайшло відображення у цілях сталого розвитку, до яких віднесено:

1. Подолання бідності (No Poverty);
2. Подолання голоду (Zero Hunger);
3. Міцне здоров'я (Good Health and Well-Being);
4. Якісна освіта (Quality Education);
5. Гендерна рівність (Gender Equality);
6. Чиста вода та належні санітарні умови (Clean Water and Sanitation);
7. Відновлювана енергія (Affordable and Clean Energy);
8. Гідна праця та економічне зростання (Decent Work and Economic Growth);
9. Інновації та інфраструктура (Industry, Innovation and Infrastructure);
10. Зменшення нерівності (Reduced Inequalities);
11. Сталий розвиток міст та спільнот (Sustainable Cities and Communities);
12. Відповідальне споживання (Responsible Consumption and Production);
13. Боротьба зі зміною клімату (Climate Action);
14. Збереження морських екосистем (Life below Water);
15. Збереження екосистем суші (Life on Land);
16. Мир та справедливість (Peace, Justice and Strong Institutions);
17. Партнерство заради стійкого розвитку (Partnerships for the Goals).

Приєднання України до досягнення глобальних цілей створює умови для вирішення як внутрішніх проблем країни так і глобальних проблем людства. Значним кроком, що просуває нашу країну уперед та надає змоги для якісної наукової розробки питань сталого розвитку є створення у 2006 р. Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку (WDC-Ukraine), який збирає, обробляє та оприлюднює дані, що характеризують сталий розвиток як в Україні так і в усьому світі. Можливість застосування методів та прийомів компаративного аналізу дає змогу порівнювати стан та динаміку індикаторів сталого розвитку з аналогічними показниками країн світу. Це дає змогу визначити відставання, загрози та можливості України у порівняннях з іншими країнами.

Важливим методологічним кроком є введення у науковий системи якісного вимірювання сталого розвитку на підставі обчислення відповідних індексів. У системі показників співвідносяться безпека та якість життя у суспільстві. На загальний рівень сталого розвитку впливають ряд індексів, що характеризують екологічний, економічний та соціально-інституційний напрямки розвитку суспільства. Визначення динаміки розвитку суспільства у багатовимірному просторі дає змогу здійснити оцінку у межах наукового підходу «за межами ВВП». Це дає змогу відстежувати взаємовплив змін у екологічному, економічному та соціально-інституційному вимірах, уникаючи ВВП як вимірника розвитку суспільства.

Для досягнення основної мети дослідження необхідно провести порівняльний аналіз показників сталого розвитку України з аналогічними показниками країн, що мають спільні риси і вже чітко визначилися з євроінтеграційним вектором розвитку. Відібрану групу утворюють країни Балтії: Литва, Латвія та Естонія. Для визначення перспектив розвитку України в умовах збройного конфлікту та анексії частини території, вважаємо можливим доповнити компаративну групу Грузією та Молдовою.

Сформована компаративна група відповідає ряду спільних критеріїв:

1. Загальне минуле. Усі країни у минулому входили у СРСР.
2. Залежність від імпорту енергоносіїв. Енергетична залежність країн від імпорту газу та нафти змушує розвивати альтернативну енергетику.
3. Розвинута система освіти та наявність наукового потенціалу.

Усі країни відповідають викладеним вище критеріям, тому, вважаємо можливим, дослідити показники, що характеризують сталий розвиток. Наразі кількість показників, що характеризують сталий розвиток налічує близько тисячі показників, тому відберемо основні з них, що характеризуватимуть досягнення країн у області, екології, економіки, соціальних проблем, інституційного дизайну, суспільної безпеки, а також узагальнюючи показники сталого розвитку. Вихідні дані для дослідження подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Індекси сталого розвитку 2016р. до 2015р.

Показники	Україна	Естонія	Грузія	Латвія	Литва	Молдова
Чутливість до корупції	-1,37068	1,229579	0,141099	0,322512	0,685339	-1,00785
Компонента якості життя	-1,50574	1,205066	0,002935	0,440084	0,66257	-0,80492
Компонента безпеки життя	-2,00066	0,65513	0,169529	0,481742	0,529291	0,164965
Освіта	1,349408	0,295064	-1,71025	-0,08436	0,347744	-0,19761
Економічна свобода	-1,66164	0,88186	0,558606	0,277885	0,70322	-0,75993
Індекс екологічної діяльності	-0,88801	1,573975	-1,05886	0,555586	0,287792	-0,47048
Ступінь гармонізації	-1,51023	0,96253	-0,4115	0,9607	0,591057	-0,59256
Вразливість до глобальних хвороб	1,6682	-0,32778	0,242629	-1,09754	-0,84622	0,360713
Експорт високотехнологічної продукції	1,179324	0,100713	-1,13065	0,004145	0,997682	-1,15122
Індекс сталого розвитку	-1,81525	0,983	0,049633	0,484829	0,626768	-0,32898
Державна нестабільність	0,906859	-0,9784	1,080883	-0,69996	-1,02481	0,715433

Джерело: складено автором на основі [11]

Усі показники, що подані у таблиці 1 є індексами, що дає змогу уникнути коливання абсолютних показників. Показники візуалізовано на рис.1, 2.

З рис.1. наочно спостерігаємо наявність взаємозв'язку між індексом чутливості до корупції, індексами економічної свободи та сталого розвитку. Пояснити цю взаємозалежність можливо таким чином: адміністративні перепони зменшують економічну свободу та стають, у свою чергу, джерелом корупції. Досягнення сталого розвитку вимагає економічної свободи та несприйняття корупції. З рисунку видно, що досліджувані показники України мають найменші значення, вони від'ємні. Це є свідченням відсутності економічної свободи та терпимості до корупції у нашому суспільстві, що унеможливорює сталий розвиток. У аналогічному становищі знаходиться Молдова, але з дещо кращими показниками. Реформи, що відбулися у Грузії принесли свої позитивні плоди у вигляді зростання економічної свободи та переходу до несприйняття корупції суспільством. Країни Балтії мають значно вищі позитивні значення досліджуваних показників. Це обумовлено незворотністю зі шляху реформ та інтеграцію у Європейський Союз.

Потенціал розвитку країни можливо оцінити досліджуючи освіту та експорт високотехнологічної продукції. Між цими показниками існує пряма залежність. Слід зауважити, що показники освіти та експорту високотехнологічної продукції не залежать від решти показників, що розглядаються. Потенціал сталого розвитку України полягає у розвитку освіти та експорті високотехнологічної продукції. У порівнянні з іншими країнами Україна має найвищі значення цих показників. Від'ємні значення мають Грузія та Молдова Латвія – близькі до нуля, а Естонія та Литва – позитивні, але менші ніж у України.

Наступну групу показників досліджуваних країн сформовано з індикаторів, що відображають якість та безпеку життя, нестабільність у державі, екологічну діяльність, вразливість до глобальних хвороб та гармонійний розвиток суспільства.

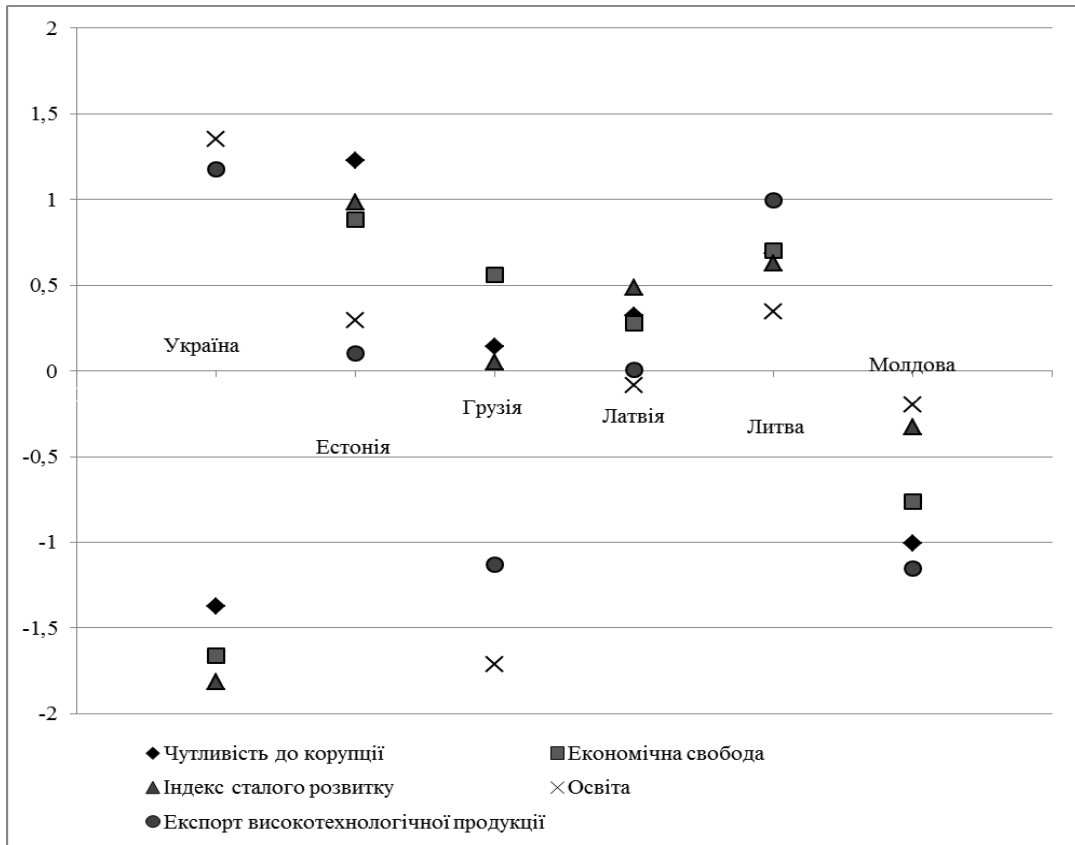

Рис. 1 Розподіл індексів чутливості до корупції, економічної свободи, сталого розвитку, освіти та експорту високотехнологічної продукції у досліджуваних країнах.
Джерело: побудовано автором на основі даних таблиці 1.

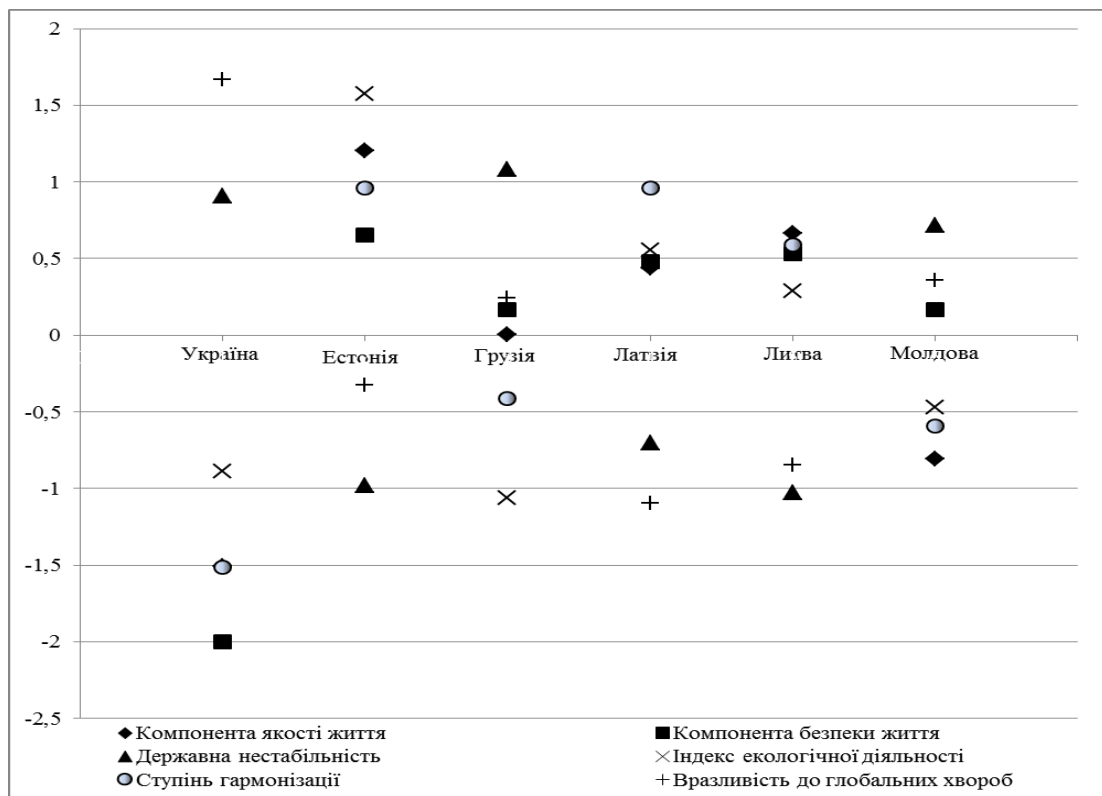

Рис.2 Розподіл компонент якості та безпеки життя, державної нестабільності, індексів екологічної діяльності, ступенів гармонізації та вразливості до глобальних хвороб у досліджуваних країнах
Джерело: побудовано автором на основі даних таблиці 1.

З рисунку 2 видно, що якість життя в Україні є найнижчою серед країн компаративної групи та приймає від'ємне значення. Основною причиною цього є найнижче з усіх показників компоненти безпеки життя (-2). Для України саме небезпека життя є головним чинником, що створює загрози просування шляхом сталого розвитку. Низькі показники компоненти безпеки життя також мають Грузія та Молдова. У цих країнах також анексована частина території та відбувалися збройні конфлікти. Грузія має показник, що приблизно дорівнює нулю, а Молдова – від'ємний. Найвищі значення показників демонструють країни Балтії, що є членами НАТО. У цих країн також найвищі показники якості життя. Можна зробити проміжний висновок, що компоненти якості життя обумовлюється компонентою безпеки життя, проте якість життя не можна зводити виключно до її безпеки. Наступний показник «індекс екологічної діяльності» є від'ємним у України, Грузії та Молдови. Позитивне значення цей показник має у країн Балтії. Вочевидь, що на шляху сталого розвитку відбувається прищеплення цінностей охорони довкілля та екологічного мислення, це дає змогу перейти до побудови постіндустріальної, «зеленої економіки» й не виснажувати природу, навпаки, відновлювати її.

Важливим є показник вразливості країни до глобальних хвороб, він демонструє здатність системи охорони здоров'я протистояти епідеміям. З аналізу показників видно, що Україна є вразливою до глобальних хвороб, це, насамперед, туберкульоз та ВІЛ/СНІД. Позитивне значення уразливості демонструють також Грузія та Молдова. Країни Балтії мають від'ємне значення, тобто добрий «імунітет» до глобальних хвороб. Розглянемо показники ступеня гармонізації та державної нестабільності. Ступінь гармонізації відображає збалансованість між екологічним, економічним та соціально-інституційним напрямками. Сталий розвиток це, насамперед, гармонійний розвиток, що передбачає стійкість інституту держави та довіру до нього. Україна має від'ємне значення ступеня гармонізації, проте рівень державної нестабільності, що прагне до одиниці. Вище показник у Грузії більший за одиницю. У Молдови цей показник вище за 0,5, що менше ніж у Грузії та України. Простежується обернена залежність між показником державної нестабільності та ступенем гармонізації. Країни з позитивним значенням показника державної нестабільності (Україна, Грузія, Молдова) мають від'ємне значення ступеня гармонізації і, навпаки, позитивне значення позитивне значення ступеня гармонізації у Литві, Латвії та Естонії спостерігається при від'ємному значенні державної нестабільності.

Висновки. У результаті проведених у статті досліджень вирішено важливе теоретико-методологічне завдання, що полягало у доведенні можливості та ефективності застосування методологічного підходу «за межами ВВП» для оцінки сталого розвитку України, визначення можливостей та загроз вказаного типу суспільного розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше застосовано методологічний підхід «за межами ВВП» для компаративного аналізу показників сталого розвитку України та визначення можливостей й загроз збалансування економічної, екологічної та соціально-інституційної сфер суспільного життя. Сутність застосованого методичного підходу полягає у розширенні предметного поля дослідження та застосування системи індексів, що дає змогу уникнути ВВП як показника суспільного розвитку й перейти до визначення людського розвитку без грошового еквівалента.

Основні отримані результати дослідження полягають у наступному:

1. Встановлено взаємозв'язок між індексами чутливості до корупції, економічної свободи та сталого розвитку. Перехід до сталого розвитку вимагає збільшення ступеня економічної свободи, що, у свою чергу, передбачає зменшення адміністративних бар'єрів й прищеплення несприйняття корупції. Досягнення необхідного для сталого розвитку рівня економічної свободи вимагає активної боротьби з корупцією та зменшення її рівня.

2. Джерелом можливостей для України є орієнтація на збільшення експорту високотехнологічної продукції, що є можливим завдяки високому загальному рівню освіти її громадян.

3. Основні загрози для України становлять зовнішня агресія та державна нестабільність. Дисгармонійний розвиток, високі ризики, значна вразливість до глобальних хвороб та нехтування екологічною діяльністю зменшують якість життя.

Вихід України на траєкторії сталого розвитку вимагає пошуку можливостей та зниження загроз. У нашій країні має відбутися усвідомлення безальтернативності переходу до сталого розвитку. Досвід країн Балтії, які з моменту виходу з СРСР цілеспрямовано інтегрувалися у систему цінностей сталого розвитку наочно доводить, що можна підняти якість життя до європейського рівня та досягти високого рівня безпеки суспільства шляхом збалансування напрямків розвитку суспільства.

Література

1. Мельник, Л. Г. Инструменты и ключевые факторы формирования сестейновой («зелёной») экономики [Текст] / Л. Г. Мельник // *Актуальні проблеми економіки*. – 2016. – № 4 (178). – С. 30–36.
2. Хмельков, А. В. Ценность института контроля для устойчивого развития общества [Текст] / А. В. Хмельков // *Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. Серия: Экономическая*. – 2016. – № 91. – С. 65–73.
3. Yadav, A. Sustainability and GDP: Converging or Diverging? – An Econometric Analysis [Electronic resource] / Ashutosh Yadav, Shilpi Chhabra, Swati Aggarwal // *International Education and Research Journal*. – 2017. – Vol. 3, Issue 5. – P. 194–197. – Available at: <http://ierj.in/journal/index.php/ierj/article/view/899/864>
4. Cavaletti, B. «Beyond GDP» Effects on National Subjective Well-Being of OECD Countries [Electronic resource] / Barbara Cavaletti, Matteo Corsi // *Social Indicators Research*. – 2016. – № 5. – P. 1–36. – Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1477-0>.
5. Decancq, K. Beyond GDP: Using Equivalent Incomes to Measure Well-Being in Europe [Electronic resource] / Koen Decancq, Erik Schokkaert // *Social Indicators Research*. – 2016. – Vol. 126, Issue 1. – P. 21–55. – Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11205-015-0885-x>.
6. Thiry, G. Beyond GDP: Conceptual Grounds of Quantification. The Case of the Index of Economic Well-Being (IEWB) [Electronic resource] / G. Thiry // *Social Indicators Research*. – 2015. – Vol. 121, Issue 2. – P. 313–343. – Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0650-6>.
7. Thiry, G. Characterizing Demand for “Beyond GDP” [Electronic resource] / G. Thiry, T. Bauler, L. Sébastien, S. Paris, V. Lacroix. – Available at: www.brainpoolproject.eu.
8. Chancel, L. Beyond-GDP indicators: to what end? Lessons learnt from six national experiences [Electronic resource] / Lucas Chancel, Géraldine Thiry, Damien Demailly // *Study*. – 2014. – № 4. – 30 p. – Available at: <http://www.iddri.org/Publications/Collections/Analyses/ST0414EN.pdf>.
9. Глушенко, О. В. Добробут як імператив суспільного розвитку України [Текст] // *Економічний часопис–XXI*. – 2016. – № 156 (1–2). – С. 31–36.
10. Hlushchenko, O. Well-being funding: essence and estimation method [Text] / O. Hlushchenko // *Rivista di Studi sulla Sostenibilita'*. – 2016. – № 2. – P. 45–55.
11. WDC-Ukraine Data Explorer [Electronic resource]. – Available at: <http://wdc.org.ua/en/data>.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2017

© Глушенко О. В.

References

1. Melnik, L. G. (2016). Instrumenty i kluichevye faktory formirovaniia sesteinovoi («zelonoi») ekonomiki. *Aktualni problemy ekonomiky*, 4(178), 30-36.
2. Khmelkov, A. V. (2016). Tsennost instituta kontroliia dlia ustoichivogo razvitiia obshchestva. *Vestnik Harkovskogo natsionalnogo universiteta imeni V. N. Karazina. Serii: ekonomicheskaja*, 91, 65–73.
3. Yadav, A., Chhabra, S., & Aggarwal, S. (2017). Sustainability and GDP: Converging or Diverging? – An Econometric Analysis. *International Education and Research Journal*, 3(5), 194–197. Available at: <http://ierj.in/journal/index.php/ierj/article/view/899/864>
4. Cavaletti, B., & Corsi, M. (2016). “Beyond GDP” Effects on National Subjective Well-Being of OECD Countries. *Social Indicators Research*, 5, 1–36. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1477-0>
5. Decancq, K., & Schokkaert, E. (2016). Beyond GDP: Using Equivalent Incomes to Measure Well-Being in Europe. *Social Indicators Research*, 126(1), 21–55. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11205-015-0885-x>
6. Thiry, G. (2015). Beyond GDP: Conceptual Grounds of Quantification. The Case of the Index of Economic Well-Being (IEWB). *Social Indicators Research*, 121(2), 313–343. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0650-6>
7. Thiry, G., Bauler, T., Sebastien, L., Paris, S., & Lacroix, V. *Characterizing demand for «Beyond GDP»*. Available at: www.brainpoolproject.eu
8. Chancel, L., Thiry, G., & Demailly, D. (2014). Beyond GDP Indicators: to what End? Lessons learnt from six national experiences. *Study*, 4, 30 p. Available at: <http://www.iddri.org/Publications/Collections/Analyses/ST0414EN.pdf>
9. Hlushchenko, O. V. (2016). Dobrobut yak imperatyv suspilnoho rozvytku Ukrainy. *Ekonomichniy chasopys–XXI*, 156(1–2), 31–36.
10. Hlushchenko, O. (2016). Well-being funding: essence and estimation method. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita'*, 2, 45–55.
11. WDC-Ukraine Data Explorer. Available at: <http://wdc.org.ua/en/data>

Received 19.09.2017

© Hlushchenko O.